

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ СВІТЛОГО І ТЕМНОГО КОЛЬОРІВ У ПОЕТИЧНІЙ МОВІ В. СИМОНЕНКА

Дніпропетровське відділення МАН України, ХНУ В. Н. Каразіна

Доля А.А.

Науковий керівник: учитель української мови й літератури

Полянська А.С.

Події осені 2014 року – Революція Гідності й прагнення українського народу до демократичних основ – наново актуалізували літературну творчість титанів волі та незламного духу. Однією з найважливіших постатей дисидентського руху є Василь Симоненко. Ідейно-світоглядна позиція та проблематика його творів суголосна з подіями останніх років. На відміну від більшості «календарних» творців, він ніколи не плив за течією, а своїм могутнім словом закликав народ підвестися з колін, дбати про збереження національної свободи.

За свій короткий життєвий шлях В. Симоненко написав небагато, але його творчі здобутки є довершеними, його поезія є глибинною, багатогранною, яка потребує переосмислення та нового поетичного обґрунтування і вивчення.

Для того, щоб зрозуміти мовно-поетичну картину світу Василя Симоненка, простежити особливості його ідіостилу, необхідно особливу увагу приділити вивченню поетичних номінацій зі значенням кольору. У його поетичній мові кольористичні епітети представлені такими назвами: білий, буряковий, жовтий, зелений, огненний, рожево-ніжний, блакитний, голубий, перламутровий, сріблястий, золотий, оранжевий, сірий, чорний, червоний, білявий, чорнявий. Стрижневими епітетами для поетичного словника В. Симоненка є білий, чорний, сірий. Ці кольори належать до різних полюсів і характеризуються особливою художньою динамікою.

Традиційним і найбільш поширеним є уявлення про чорний колір, психологічно пов'язане з негативними почуттями та процесами – страх, туга, біль, розпач, жах, смерть, занепад, знецінення, що й визначає загальну тенденцію реалізації його оцінної семантики. Простір темного кольору структурує індивідуально-мистецьку версію світорозуміння поета, увиразнюючи й розвиваючи концептуально навантажені образи. Аналіз лексико-семантичного поля темного кольору засвідчує, що для поетичної мови В. Симоненка характерною є реалізація його складових переважно з переносним значенням.

Група поетичних слововживань, де чорний колір виявляє свою пряму ознаку і не має ні метафорично-переносного забарвлення, ні оцінно-психологічного є нечисельною. У дослідженні такими сполуками є «чорна папах», «чорне листя», «чорна чадра» [4]. Колір вживається як художній засіб для створення колориту зображуваного, підкреслення природної ознаки об'єкта.

Вплив чорного на психіку людини дозволяє побачити в складі лексико-семантичного поля низку компонентів оцінно-психологічного плану. У

поетичній мові В. Симоненка відзначено кольористичні образи, семантика яких виражає негативні емоції, вчинки: «злість чорна», «чорна зрада» [4].

Назви чорного кольору максимально повно реалізують свій семантичний потенціал в осмисленні письменником абстрактно-просторового концепту, що виявлено в образах: чорна ніч (шлях після смерті), чорна безодня (місце перебування привидів), чорний тік (рідний, мертвий, голодний край). Колірна ознака уміщує не тільки емоційні ознаки, а й фізичні, такі як розмір, обсяг.

В. Симоненко дотримується традиційного образу нещасливої долі України, не заперечує її фатальної приреченості, що яскраво реалізується в сполуках «чорний тік», «чорні глеки», «руки чорні» [4].

На особливу увагу заслуговує група оксюморонних сполук: «чорні ідоли», «чорне добро», «чорний гном», «світло чорне» [4], де назва чорного кольору не сумісна з ключовим словом. Колір підкреслює завуальованість, несправжність «позитивних» процесів. Переносне значення чорного пов'язане з семами «обман», «загибель», «гріх».

У поезії Симоненка сірий колір хоч і вживається менше, але відіграє важливу роль у поетичній палітрі творів. Семантика сірого кольору різнобічна: від соціально-політичної до індивідуально-авторської. Кожне аналізоване сполучення по-своєму оригінальне. Характеризуючи мікрополе назв сірого кольору, досліджено, що його складові найчастіше використовується для зображення людської особистості: «сіренька тінь», «постаті сірі», «сірі демагоги й брехуни» [4]. Сірий уміщує такі ознаки, як однаковість постатей, отупіння й нездатність самотійно мислити, вказує на численне зменшення індивідуальностей.

Здебільшого сірий семантично ускладнюється: крім типового значення буденності й одноманітності, набуває негативної конотації. Його значення досить часто межує зі значенням чорного кольору – загроза, занепад, страх, спустошення, але одночасно й характеризує такі всеохоплюючі, масові суспільні процеси, як ідеологічна задуха та партійне пристосуванство. В. Симоненко, використовуючи цей колір, наголошує, що сірість не лякає, а викликає співчуття, несе велику загрозу і що за певних обставин сірий легко може змінитися на чорний.

Для ідіостилю В. Симоненка характерним є досить широке семантичне поле білого кольору. Воно значно менше, ніж лексико-семантичне поле темного кольору, що може бути пояснене частим пригніченим станом автора, тривалими заборонами і переслідуваннями з боку влади.

Під час дослідження кольороназви розподілено на дві групи. До першої належать природні, здебільшого сталі, звичайні сполуки типу: «вишня біла», «білі хмари», «біле волосся», «білий хліб» [4] та інші, які, в першу чергу, зберігають пряме лексичне значення, але деякі з них типу: «регоче біло», «біла душа», «білі крила», «білі коні» [4], окрім природної ознаки, набувають здебільшого міфічного, абстрактного, а іноді й символічного значення; саме вони збагачують, урізноманітнюють поетичну мову письменника. Білий колір підкреслює світлі сподівання В. Симоненка на щасливе, спокійне життя українців.

До другої групи, яка за кількісним показником є меншою, належать оригінальні мовні перетворення, які містять у своєму складі сему «білий». При аналізі таких сполук велику увагу приділено тим подіям, які мали місце під час написання поезії, бо вони неодмінно впливали на вживання кольороназви. До таких сполучень відносимо: «біла папороть», «сонце білогриве», «білий човен», «біла кров» [4]. Ці сполучення набувають переважно рис уособлення, збагачується їхнє метафоричне сприйняття. Білий колір підкреслює нетипові, незвичайні для них ознаки, виражає авторське ставлення до зображуваного.

У дослідженні простежено зв'язок лексико-семантичних полів світлого та темного кольору в таких групах: побут людини, абстрактний та місцевий простір, явища природи, зовнішні риси людини, а також одночасне функціонування аналізованих кольороназв у поезіях.

Більшість уживань кольору білий та сірий в групі «побут людини» має переносне значення, закріплює позитивну семантику за означуваним словом рідний, теплий, добрий, домашній: «материнська білява хата», «сіра тепла стріха» [4]. Чорний колір зберігає негативну семантику, підкреслює страшну картину голоду, додаючи не скільки кольорового, як емоційного забарвлення, нагнітаючи такі поняття, як спустошеність, страх, зневіра, смерть: «чорний порожній тік», «чорні глеки» [4].

У групі «абстрактний та місцевий простір» сірий та чорний колір є більш насиченим, більш містким, глибоким, ніж білий. Вони розкривають загальну картину України ХХ ст., усі руйнівні процеси, які відбилися на моральному та національному занепаді людей. До таких сполучень відносимо: «сіра тьма», «чорне черевко» [4]. А білий підкреслює прекрасні почуття кохання, ніжності, мрій та доповнює цілісне сприйняття поезії: «білий сад», «білий світ» [4].

У тематичній групі «явища природи» кольори створюють не тільки картину природи, а й картину настрою. Майже всі ключові слова зі значенням явищ чи предметів природи мають епітет білий: «білі ниви», «біла липа» [4]. Темним кольором В. Симоненко посилює сумний пейзаж, акцентуючи увагу на оцінно-психологічній ознаці, створює картину суму та пригніченості – жебраки на вулицях, мужицькі важкі клунки.

Група «зовнішні риси людини» відрізняється широким використанням білого та чорного кольору. Темний колір є позитивно активніший, ніж в інших групах. Він передає портретні ознаки, що яскраво засвідчують зв'язок із такими поняттями, як молодість, краса, здоров'я: «сірі очі», «чорняві та біляві» [4].

Розглянута реалізація у поетичній мові образів «білий», «сірий», «чорний» засвідчує їх тісний зв'язок із цілим рядом інших образів колірного, предметного, духовного світів. За рахунок індивідуально-авторського переосмислення існуючого уявлення про концептуальну колірну картину світу лексико-семантичні поля поповнюються новими перетвореннями.

Аналіз кольорів в поетичній мові В. Симоненка дав можливість з'ясувати світобачення автора, прослідкувати його ставлення до навколишнього, простежити семантичні зміни, яких зазнають складові лексико-семантичного поля у мовній картині світу цього автора.

Перелік посилань

1. Критенко А.П. Семантична структура назв кольорів в українській мові. К.: АН УРСР, 1967. – С. 97-112.
2. Лисиченко Л.А. Структура мовної картини світу. *Мовознавство*. Київ: Видавничий дім «Академперіодика», 2004. № 5-6. С. 36-41.
3. Семашко Т.Ф. Семантична структура лексичних одиниць на позначення кольору в українській мові. Київ: Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. 2009. №17. С. 14-21.
4. Симоненко В.А. Ти знаєш, що ти – людина: Вірші, сонети, поеми, казки, байки. Київ: Наукова думка, 2005. 296 с.
5. Шулінова Л.В. Ідіостилістичні особливості поетичного мовлення Василя Симоненка: син естетичність світосприйняття. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. Випуск XXVII С. 120-129.